

Ольга ЛЕМЕШКО

кандидат педагогічних наук,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

ВИЗНАЧЕННЯ МОДЕЛЕЙ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

В статті представлено результати аналізу наукових поглядів щодо сутності комунікативної компетентності. Окремо аналізується поняття комунікативної компетентності та моделей комунікативної компетентності. Автор досліджує історію створення моделей комунікативної компетентності та вплив європейських дослідників на них. Комунікативна компетентність вивчається як здатність спілкуватися, мовна майстерність та оволодіння мовою. Розглядається відмінність між компетентністю та відтворенням.

Ключові слова: комунікативна компетентність, визначення комунікативної компетентності, моделі комунікативної компетентності.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Наукові дослідження свідчать, що всі люди незалежно від рівня свого особистісного розвитку можуть досягнути успіхів в роботі через сферу спілкування та взаємодії. Спілкування ототожнюють з поняттям комунікація, комунікативна взаємодія та комунікативна компетентність. На сьогоднішній день існує велика кількість методів, які дозволяють розвивати комунікативну компетентність людини, але через те, що вони розроблені за кордоном іноземними дослідниками, їх важко застосовувати на практиці. Саме тому важливо розібратися з сутністю поняття комунікативної компетентності та моделями комунікативної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. На сьогоднішній день існує велика кількість наукових досліджень щодо визначення поняття комунікативної компетентності. Проте, досить часто в літературі наголошувалося на необхідності проведення історичного екскурсу щодо походження комунікативної компетентності. Важливо дослідити і чітко визначити концепцію комунікативної компетентності для того, що

сформулювати дефініцію, яка дозволить просто визначити сутність поняття і її основні характеристики. У цьому дослідженні коротко представлено процес визначення поняття комунікативної компетентності, який розпочався в кінці 1960их. Проблема визначення комунікативної компетентності є предметом уваги педагогічної науки як вітчизняних, так і закордонних учених. Питанням вивчення змісту та моделей комунікативної компетентності присвячені роботи L. Bachman [1], M. Canale [3-7], M. Swain [5], C. Cazden [7], R. Campbell [8], R. Wales, N. Chomsky [9], D. Hymes [11], S. Savignon [12-13], H. Stern [14], B. Spolsky [15], H. Widdowson [17] та інших.

Мета статті охарактеризувати сутність та моделі комунікативної компетентності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «комунікативна компетентність» складається з двох слів, комбінація яких означає «компетентність спілкуватися». Цей простий лексико-семантичний аналіз відкриває той факт, що центральним словом в синтагмі «комунікативна компетентність» є слово «компетентність». «Компетентність» – це один із самих спірних термінів у сфері загальної і прикладної лінгвістики. Його введення в лінгвістичний дискурс загалом асоціюється з Хомським, який в своїй книзі «Аспекти теорії синтаксису» звернув увагу на те, що сьогодні розглядається як класична відмінність між компетентністю (одномовне знання мови мовцем/слухачем) і відтворенням (фактичне використання мови в реальних ситуаціях) [9].

Після того як Хомський запропонував і визначив концепції компетентності і відтворення, дослідники почали відстоювати комунікативну точку зору в прикладній лінгвістиці. Наприклад Савіньйон [12] в 1972 році висловив сильне несхвалення ідеї використання концепції ідеалізованої, чисто лінгвістичної компетентності як теоретичного підґрунтя методології навчання, викладання і мовної перевірки. Вчені знайшли альтернативу концепції Хомського в комунікативній компетентності Хаймса, який, на їх думку, подає ширше та реалістичніше поняття компетентності. Саме Хаймс [11] визначив

комунікативну компетентність не лише, як властиву граматичну компетентність, але і як здатність використовувати граматичну компетентність в різних комунікативних ситуаціях, отже, надаючи соціолінгвістичну перспективу в лінгвістичній думці Хомського щодо компетентності.

Впродовж 1970–1980-х років багато прикладних лінгвістів з великим інтересом відносилися до теорії оволодіння мовою і/або теорії мовного тестування та надали свій цінний внесок подальшому розвитку концепції комунікативної компетентності. Тільки небагато з них будуть згадані в подальшому, а саме ті, чії теоретичні роздуми і емпірична робота мали найголовніший вплив на теорію комунікативної компетентності.

У спробі роз'яснити концепцію комунікативної компетентності Відоусон [17] зробив розмежування між компетентністю і здатністю. Визначаючи ці два поняття він застосував розуміння, яке він отримав з аналізу дискурсу і прагматики. Відоусон зміг визначити комунікативну компетентність за умов розуміння лінгвістичної і соціолінгвістичної компетенцій. Відповідно здатність, яку він часто відносив до процедурної або комунікативної здатності, розглядається як можливість використовувати знання та як засіб розуміння мови. Відповідно до його тверджень здатність – це не компонент компетентності, вона не перетворюється на компетентність, але залишається «активною силою для продовження здатності до створення», тобто сила для реалізації того, що Халідей назвав «виразний потенціал». Таким чином, визначивши комунікативну компетентність, Відоусон є першим, хто приділив більше уваги відтворенню або дійсно використанню мови в своїх роздумах щодо зв'язку між компетентністю і відтворенням. Кенел і Свейн [5] і Кенел [3] розглядали комунікативну компетентність, як синтез основної системи знання і навичок необхідних для комунікації. У їх концепції комунікативної компетентності, знання відноситься до (свідомих або несвідомих) знань індивідуума про мову і про інші аспекти використання мови. За їх словами є три види знань: знання основних граматичних принципів, знання того, як користуватися мовою в соціальному контексті для того, щоб виконувати

комунікативні функції і знання того, як комбінувати висловлювання і комунікативні функції відносно принципів розмови. Крім того, їх концепція навичок відноситься до того, як індивідум може користуватися знанням у фактичному спілкуванні. На думку Кенела [3] навичка вимагає подальшого розрізнення між основною здатністю і її проявом в реальній комунікації. На відміну від Хаймса, Кенела, Свейна та навіть Відоусона, Савіньйон [12; 13] зробила набагато більший акцент на аспекті здатності в її концепції комунікативної компетентності. Вона описала комунікативну компетентність як «здатність функціонувати в дійсно комунікативній обстановці – тобто, в динамічному обміні, в якому лінгвістична компетентність повинна адаптуватися до повного інформаційного вкладу, як лінгвістичного, так і паралінгвістичного, з одним або більше співрозмовників». На її точку зору, та інших теоретиків (наприклад Кенел і Свейн [5], Бекмен і Палмер [1; 2]) природа комунікативної компетентності не статична, а динамічна, вона більше міжособистісна, ніж глибоко особиста і більше взаємопов'язана ніж абсолютна. Це також значною мірою визначається контекстом. Відносно розрізнення між компетентністю і виконанням, Савіньйон трактує компетентність як основну здатність виконання та як відкрите виявлення компетентності. На її думку, компетентність може спостерігатися, розвиватися, підтримуватися і оцінюватися тільки через виконання. Подібно до багатьох теоретиків у сфері викладання і навчання мови, Савіньйон ототожнює комунікативну компетентність з володінням мовою. Через спірне використання терміну «компетентності», Тейлор [16] запропонував замінити термін «комунікативна компетентність» на термін «комунікативна майстерність». Приблизно у той же час і з подібних причин, Бекмен [1] запропонував використовувати термін «комунікативна мовна здатність», стверджуючи, що цей термін поєднує в собі значення як комунікативної майстерності, так і комунікативної компетентності. Погоджуючися з Хаймсом, Відоусоном і Кендліном, Бекмен визначив комунікативну мовну здатність як концепцію, що складається зі знання або компетентності та здатності до відповідного використання знань в

контекстуальному комунікативному використанні мови. Уточнюючи це визначення, Бекмен звернув особливу увагу аспекту використання мови – тобто, способу, як мова використовується з метою досягнення специфічної комунікативної мети в специфічному ситуативному контексті комунікації.

Останє теоретичне і емпіричне дослідження щодо комунікативної компетентності значною мірою засноване на трьох моделях комунікативної компетентності: модель Кенела і Свейна, модель Бекмена і Палмера і опис компонентів з комунікативної компетентності мови в Загальній Європейській Рамці (Common European Framework of Reference for Languages). Теоретична рамка/модель, яку запропонував Кенел і Свейн [5], мала спочатку три головні компоненти, тобто області знань і навичок: граматична, соціолінгвістична і стратегічна компетентність. У пізнішій версії цієї моделі, Кенел [3; 4] перемістив деякі елементи з соціолінгвістичної компетентності в четвертий компонент, який він назвав дискурсивна компетентність.

У Кенела і Свейна [5; 6] граматична компетентність головним чином визначена в межах лінгвістичної компетентності Хомського, тому деякі теоретики (наприклад, Савіньйон [13], чиє теоретичне і/або емпіричне дослідження комунікативної компетентності було значною мірою засновано на моделі Кенела і Свейна) використовують термін «лінгвістична компетентність» замість «граматичної компетентності». Згідно з Кенелом і Свейном під граматичною компетентністю розуміється опанування лінгвістичного коду (вербального або невербального), який включає знання лексики так само як знання морфологічних, синтаксичних, семантичних, фонетичних і орфографічних правил. Ця компетентність надає можливість мовцю користуватися знанням і навичками, потрібними для розуміння і вираження буквального значення висловлювань. У своїх працях Хаймс говорив про доцільність використання мови в різноманітних соціальних ситуаціях, соціолінгвістична компетентність в його моделі включає знання правил і норм, які лежать в основі відповідного розуміння і використання мови в різних соціолінгвістичних і соціокультурних контекстах. Кенел [3; 4] описав

дискурсивну компетентність як опанування правил для визначення способів, в яких форми і значення поєднуються, щоб досягти значущої єдності усних або письмових повідомлень. Єдність тексту досягається зв'язком форми і послідовністю значення. Єдність досягається використанням послідовних засобів (наприклад, займенників, сполучників, синонімів, паралельних структур), які допомагають зв'язувати окремі речення і висловлювання в структурну цілісність. Засоби для досягнення зв'язку, наприклад повтори, прогресія, послідовність, логічність ідей, дозволяють організувати значення, тобто встановлюють логічні зв'язки між групами висловлювань.

У моделі Кенела і Свейна, стратегічна компетентність складається зі знання усних і неусних стратегій комунікації, які використовуються для компенсації розчленування в комунікації завдяки недостатній компетентності одного або більше компонентів комунікативної компетентності. Ці стратегії включають перефразування, багатослівність, повторення, небажання, уникнення слів, структури чи теми, здогаки, зміни стилю, модифікації повідомлень, і т. п. Кенел [3] підкреслював, що ця компетентність може також використовуватися для збільшення ефективності комунікації. У якісному сенсі, вона відрізняється від інших трьох компонентів комунікативної компетентності, це не вид накопичених знань і вона включає непізнавальні аспекти, такі як, наприклад, самовпевненість, готовність до ризику, і т. п. Проте, коли вона взаємодіє з іншими компонентами, це надає змогу учням успішно справлятися з відсутністю компетентності в одній з галузей компетентності.

Завдяки простоті моделі Кенела і Свейна вона домінувала над галузями опанування другої і іноземної мови та мовної перевірки більш ніж десятиліття. Окрім того, тенденція використання цієї моделі залишилася навіть після того, як Бекмен і Палмер [2] запропонували набагато детальнішу модель комунікативної компетентності. Простота, з якою модель Кенела і Свейна може бути застосована є ймовірно головною причиною чому багато дослідників комунікативної компетентності все ще користуються нею. Беручи до уваги

результати попередніх теоретичних і емпіричних досліджень 1980-х Бекмен запропонував нову модель комунікативної компетентності або, точніше, модель комунікативної здатності до мови. Проте ця модель була трохи змінена Бекменом і Палмером в середині 1990-х.

Бекмен і Палмер вважали, що багато рис користувачів мови, таких наприклад, як деякі загальні характеристики, їх актуальне знання, емоційна схема і здатність мови впливають на комунікативну здібність до мови. Критична характеристика – це їх здібність до мови, яка складається з двох широких областей: знання мови і стратегічна компетентність.

Знання мови складається з двох головних компонентів – організаційне знання та прагматичне знання, яке доповнює одне одного в досягненні комунікативно ефективного використання мови.

У моделі Бекмена і Палмена організаційне знання складається зі здібностей до контролю над структурами формальної мови, тобто граматичні та текстові знання. Граматичне знання включає декілька досить незалежних областей знань, наприклад знання лексики, морфології, синтаксису, фонології, і графології. Вони дозволяють визначати та відтворювати граматично правильні речення так само як розуміти їх логічний зміст. Текстові знання дозволяють розуміти і відтворювати (усні або написані) тексти. Вони включають знання правил для утворення речення або висловлювання в тексті, тобто знання зв'язку і знання риторичної організації або розмовної організації. Прагматичне знання відноситься до майстерності створювати й інтерпретувати дискурс. Воно включає дві області знання: знання прагматичних норм для вираження прийнятних функцій мови і для інтерпретації іллокутивної сили висловлювань або розмови (функціональне знання) та знання соціолінгвістичних норм для створення й інтерпретації висловлювань, які доречні певному контексту використання мови (соціолінгвістичне знання).

Стратегічне знання розуміється в моделі як набір метапізнавальних компонентів, які дозволяють залучення користувача мови до постановки мети, оцінки комунікативних джерел, і планування. Постановка мети включає

визначення набору можливих завдань, вибір одного або більше з них і рішення чи варто намагатися їх завершити. Оцінка це засоби, які використовуються для визначення змісту мови і є в спорідненості з іншими областями комунікативної здібності до мови: актуальне знання і емоційна мовна фігура. Планування включає рішення як використовувати мовні знання та інші компоненти, включені в процес використання мови для успішного завершення обраного завдання.

Отже, модель Бекмена і Палмера складніша, більш зрозуміліша і чіткіша ніж модель Кенела і Свейна. Їй надається перевага, тому що вона деталізованіша і в той же час дуже організаційно описує основні компоненти комунікативної компетентності.

Остання модель стосується опису комунікативної мовної компетентності в Загальній Європейській Рамці (Common European Framework of Reference for Languages, 2001) [10], модель, яка призначається для оцінки, а також для викладання і навчання мов. У Загальній Європейській Рамці, комунікативна компетентність розглядається тільки в значенні знання. Вона включає три основні компоненти: мовна компетентність, соціолінгвістична компетентність і прагматична компетентність. Отже, стратегічна компетентність – це не її компонентна частина. Вона цікава, проте кожен компонент знання мови явно визначається як знання його змісту і здатності застосувати його. Наприклад, мовна компетентність або лінгвістична компетентність відноситься до знання та здатності користуватися мовними ресурсами для формування добре структурованих повідомлень.

Підкомпоненти мовної компетентності – лексична, граматична, семантична, фонологічна, орфографічна і орфоепічна компетентність. Під соціолінгвістичною компетентністю мається на увазі володіння знаннями і навичками для відповідного використання мови в соціальному контексті. Ця компетентність має наступні аспекти: мовні елементи, які позначають соціальні стосунки, правила відповідної поведінки, і вирази народної мудрості, відмінності в діалектах і наголосах.

Останній компонент в цій моделі – прагматична компетентність, яка включає два підкомпоненти: дискурсивну компетентність і функціональну компетентність. Частина обох цих компетентностей – це так звана компетентність планування, яка відноситься до встановлення послідовності повідомлень відповідно до взаємодіючої і ділової схеми. На думку авторів Загальної Європейської Рамки, використання стратегій можна порівняти з використанням мета-пізнавальних принципів (планування, досягнення, контроль і корекція) на різних формах діяльності мови: прийняття, взаємодія, відтворення і роздум.

Висновки. На підставі вищесказаного можна зробити наступні висновки: комунікативна компетентність це один із самих спірних термінів у сфері загальної і прикладної лінгвістики. Його введення в лінгвістичний дискурс загалом асоціюється з Хомським, який звернув увагу на те, що сьогодні розглядається як класична відмінність між компетентністю (одномовне знання мови мовцем/слухачем) і відтворенням (фактичне використання мови в реальних ситуаціях). Впродовж 1970–1980-х років багато прикладних лінгвістів з великим інтересом відносилися до теорії оволодіння мовою і/або теорії мовного тестування та надали свій цінний внесок подальшому розвитку концепції комунікативної компетентності. У спробі роз'яснити концепцію комунікативної компетентності Відоусон зробив розмежування між компетентністю і здатністю. Визначаючи ці два поняття він застосував розуміння, яке він отримав з аналізу дискурсу і прагматики. Відоусон зміг визначити комунікативну компетентність за умов розуміння лінгвістичної і соціолінгвістичної компетенцій. У моделі Кенела і Свейна, стратегічна компетентність складається зі знання усних і неусних стратегій комунікації, які використовуються для компенсації розчленування в комунікації завдяки недостатній компетентності одного або більше компонентів комунікативної компетентності. У моделі Бекмена і Палмена організаційне знання складається зі здібностей до контролю над структурами формальної мови, тобто граматичні та текстові знання. Граматичне знання включає декілька досить незалежних

областей знань, наприклад знання лексики, морфології, синтаксису, фонології, і графології. Вони дозволяють визначати та відтворювати граматично правильні речення так само як розуміти їх логічний зміст. Текстові знання дозволяють розуміти і відтворювати (усні або написані) тексти. Вони включають знання правил для утворення речення або висловлювання в тексті, тобто знання зв'язку і знання риторичної організації або розмовної організації. Остання модель стосується опису комунікативної мовної компетентності в Загальній Європейській Рамці, яка призначається для оцінки, а також для викладання і навчання мов. У ній комунікативна компетентність розглядається тільки в значенні знання. Вона включає три основні компоненти: мовна компетентність, соціолінгвістична компетентність і прагматична компетентність.

Перспективами подальших розвідок за цим напрямом вважаємо розгляд структури комунікативної компетентності.

Список використаної літератури

1. Bachman L. F. *Fundamental Considerations in Language Testing*. Oxford etc. : OUP. 1990. 408 p.
2. Bachman L. F. & Palmer A. S. *Language Testing in Practice: Designing and Developing Useful Language Tests*. Oxford etc. : OUP. 1996.
3. Canale M. From communicative competence to communicative language pedagogy. *Language and Communication*. 1983. P. 2–27.
4. Canale M. A communicative approach to language proficiency assessment in a minority setting. *Communicative competence approaches to language proficiency assessment: Research and application*. 1984. P. 107–122.
5. Canale M. & Swain M. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics*. 1980. No 1. P. 1–47.
6. Canale M. & Swain M. A Theoretical Framework for Communicative Competence. The construct validation of test of communicative competence. 1981. P. 31–36.
7. Cazden C. B. *Communicative Competence, 1966–1996*. Annual Meeting of the American Association for Applied Linguistics (Chicago, 23–26 March 1996).
8. Campbell R. & Wales R. *The Study of Language Acquisition*. New Horizons in Linguistics. 1970. P. 242–260.
9. Chomsky N. *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, Massachusetts: The M.I.T. Press. 1965.
10. Council of Europe. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching and Assessment*. Strasbourg. 2001.
11. Hymes D. H. On Communicative Competence. *Sociolinguistics*. 1972. P. 269–293.

12. Savignon S. J. Communicative Competence: An Experiment in Foreign-Language Teaching. Philadelphia: The Centre for Curriculum Development, Inc. 1972.
13. Savignon S. J. Communicative Competence: Theory and Classroom Practice. Texts and Contexts in Second Language Learning. Reading, Massachusetts at all: Addison-Wesley Publishing Company. 1983.
14. Stern H. H. Fundamental Concepts of Lanugage Teaching. Oxford : OUP. 1986.
15. Spolsky B. Social Aspects of Individual Assessment. Individualizing the Assessment of Language Abilities. Clevedon, Philadelphia: Multilingual Matters Ltd. 1990. P. 3–15.
16. Taylor D. S. The meaning and use of the term competence in linguistics and applied linguistics. Applied Linguistics. 1988. No. 9. P. 148–169.
17. Widdowson H. G. Learning Purpose and Language Use. Oxford : Oxford University Press. 1983.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Янковець А. В.

Лемешко О. В.   Определение   моделей   коммуникативной компетентности

В статье представлено результаты анализа научных взглядов относительно сущности коммуникативной компетентности. Отдельно анализируются понятия коммуникативной компетентности и модели коммуникативной компетентности. Автор исследует историю создания моделей коммуникативной компетентности и влияние европейских исследователей на них. Коммуникативная компетентность изучается, как способность общаться, языковое мастерство и овладение языком. Рассматривается отличие между компетентностью и воспроизведением.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, определение коммуникативной компетентности, модели коммуникативной компетентности.

Lemeshko O.V. Definition of communicative competence models

There is a high level of agreement among theoreticians today on the basic content of the definition of communicative competence. However, it has been often pointed out in the literature on language testing that before undertaking research on communicative competence it is essential to examine and clearly determine the construct of communicative competence, namely, to formulate a definition which will enable a simple operationalization of that construct. The term “communicative competence” is comprised of two words, the combination of which means “competence to communicate”. “Competence” is one of the most controversial terms in the field of general and applied linguistics. Recent theoretical and empirical research on communicative competence is largely based on three models of communicative competence: the model of Canale and Swain, the model of Bachman and Palmer and the description of components of communicative language competence in the Common European Framework (CEF). The theoretical

framework/model which was proposed by Canale and Swain had at first three main components, i.e. fields of knowledge and skills: grammatical, sociolinguistic and strategic competence. In a later version of this model, Canale transferred some elements from sociolinguistic competence into the fourth component which he named discourse competence. In Canale and Swain, grammatical competence is mainly defined in terms of Chomsky's linguistic competence, which is why some theoreticians, whose theoretical and/or empirical work on communicative competence was largely based on the model of Canale and Swain, use the term «linguistic competence» for «grammatical competence». According to Canale and Swain, grammatical competence is concerned with mastery of the linguistic code (verbal or non-verbal) which includes vocabulary knowledge as well as knowledge of morphological, syntactic, semantic, phonetic and orthographic rules. This competence enables the speaker to use knowledge and skills needed for understanding and expressing the literal meaning of utterances. In line with Hymes's belief about the appropriateness of language use in a variety of social situations, the sociolinguistic competence in their model includes knowledge of rules and conventions which underlie the appropriate comprehension and language use in different sociolinguistic and sociocultural contexts. Canale described discourse competence as mastery of rules that determine ways in which forms and meanings are combined to achieve a meaningful unity of spoken or written texts. The unity of a text is enabled by cohesion in form and coherence in meaning. Cohesion is achieved by the use of cohesion devices which help to link individual sentences and utterances to a structural whole. According to Bachman and Palmer, many traits of language users such as some general characteristics, their topical knowledge, affective schemata and language ability influence the communicative language ability. The crucial characteristic is their language ability which is comprised of two broad areas – language knowledge and strategic competence.

Key words: *communicative competence, definition of communicative competence, models of communicative competence.*